

و - نمایشگاه یا اکسپوزیسیون

احتمالاً، روزنامه پرورش اولین جریده فارسی است که خوانندگان فارسی زبان را برای نخستین بار با پدیده مهمی به نام «نمایشگاه» یا «اکسپوزیسیون» آشنا کرده و در معرفی این پدیده تجاری و اجتماعی به تفصیل داد سخن داده است. این گزارش‌ها توسط «عبدالحسین خان کاشانی» برادر مدیر مسئول این نشریه (میرزا علیمحمدخان کاشانی) تهیه و گزارش شده است که به صورت خبرنگار ویژه به اروپا اعزام شده بوده است. وی نخست به نگارش تاریخچه «نمایشگاه» پرداخته و سپس گزارش‌های مستندی از نمایشگاه پاریس که در سال ۱۹۰۰ میلادی (۱۳۱۸ هجری قمری) برگزار گردیده، ارائه داده و خود نیز تحت تأثیر فراوان این نمایشگاه قرار گرفته است. گزارش‌های عبدالحسین خان در چندین شماره پرورش انتشار یافته است. اکنون گزیده‌ای از آن‌ها را ملاحظه می‌نمایید.

اکسپوزیسیون (نمایشگاه)

شرح ذیل را که حاکی از تاریخ تأسیس اکسپوزیسیون است اخوی محترم میرزا عبدالحسین خان از پاریس قبل از ذهاب به لندن نگاشته، چون خالی از اهمیت تاریخی نیست ذیلاً ما به شرح نگارش وی پرداختیم.

خوب است نخستین مختصری از تاریخ تأسیس و ایجاد اکسپوزیسیون در اروپا و آمریکا که در اواسط قرن ماضی به ظهور رسید بیان کنم و سپس از نمایشگاه امروز پاریس که عالمی به ملاقات خویش شیفته دارد شرح دهم.

انگلیسان مدعیند که ایشان مؤسس و موجد اکسپوزیسیون اند و اول نمایشگاه در لندن در هاید پارک باز شد و محوطه این معرض [نمایشگاه] ۸۷۰۰۰ زرع مربع بود و از غره ماه مه ۱۸۵۱ مسیحی تا پازدهم اکتبر همین سال مفتوح بود و ۶۰۳۹۱۹۵ نفر داخل آن گردیده و عده اشخاصی که برای اکسپوزیسیون مال می آوردند ۱۷۰۰۰ و مخارج ۲۴۰۰۰۰ لیره انگلیسی و دخل ۵۶۰۲۴۳ لیره بود.

نمایشگاه دوم در خاک فرانسه منعقد گردید و اول اکسپوزیسیون فرانسه شمرده می شد و در سال ۱۸۵۵ مسیحی در ایالت دولاندستری منعقد گردیده. زمین آن دو بیست هزار و نهصد و سی و یک میل مربع و عده نمایشگران یعنی آنان که جنس به اکسپوزیسیون آوردند بیست و چهار هزار نفر و جمعیت تماشاچیان پنج میلیون و یکصد و چهل هزار نفر و مخارج چهار صد و شصت هزار لیره و دخل یکصد و بیست و هشت هزار لیره بود که کسر این مبلغ ضرر را دولت فرانسه خود متحمل شد.

اکسپوزیسیون سوم باز در انگلستان به سال ۱۸۶۲ اتفاق افتاد و این آخر نمایشگاه دولت بریطانیه بود و جمعیت تماشاچیان ۶۱۱۱۰۳ و زیادتی خرج بر دخل ۴۵۹۶۳۱ لیره بود.

نمایشگاه چهارم باز در فرانسه در «شان دومارس» تشکیل یافت و مدت شش ماه طول کشید و هزار و هشت صد و پنجاه جریب زمین در قلمرو اکسپوزیسیون بود و مخارج ۹۳۷۶۰۰ لیره و دخل ۱۰۵۲۸۰۰ لیره و آنچه مداخل داشت عاید کسانی که در این کار ضمانت کرده بودند گردید و عده تماشاچیان به یازده میلیون نفوس رسید که فقط در ظرف یک روز ۱۸۴۰۰۰ نفر داخل اکسپوزیسیون شده بودند و نمایشگران ۵۳۱۰۰۰.

معرض [نمایشگاه] پنجم در سال ۱۸۷۳ در وینه پای تخت اطریش هانکری در محل پراثر

پارک منعقد شد و محوطه آن ۲۱۹۳۵۰۰ زرع مربع و عده تماشاچیان هفت میلیون و دویست و پنجاه و پنج هزار نفر و مخارج ۲۳۳۸۰۰۰ لیره و درآمد ۴۶۵۶۰۰ لیره و نمایندگان چهل و دو هزار نفر بودند.

اکسپوزیسیون ششم در آمریکا در ایالت «فیلدلفیا» به سال ۱۸۷۶ منعقد گشت و این نخستین نمایشگاه امریکا است. محل اکسپوزیسیون «در فرمند پارک» و اراضی آن ۵۴۲۳ و ۱۳۷ - ۵۴۲۳ زرع و عدد نمایندگان ۲۷۰۰۰ و مخارج یک میلیون و ششصد هزار لیره بود.

اکسپوزیسیون هفتم باز در فرانسه در سال ۱۸۷۸ در «شان دو مارس» منعقد گردید و تمام آن اراضی در زیر عمارات اکسپوزیسیون رفت و شانزده میلیون و صد هزار نفر به تماشای آن آمدند که از آن جمله در یک روز دویست و ده هزار نفر داخل نمایشگاه گردیدند. مخارج بر مداخل بسی فزونی داشت که دولت از غرامت آن برآمد.

از سال ۱۸۷۸ تا ۱۸۸۹ چند نمایشگاه کوچک که چندان قابل ذکر نیست در «آمستردام» و «انتوپورت» و «ملبورن» و «بروکسل» و غیره اتفاق افتاد، ولی چندان قابل ذکر نیست. اکسپوزیسیون هشتم باز در فرانسه اتفاق افتاد و به غایت بزرگ بود. مخارج یک میلیون و ششصد هزار و درآمد. دو میلیون که فقط پول دخیلته هشتصد و چهل هزار لیره شده بود.

نمایشگاه نهم که آب و رونق تمام نمایشگاه‌های پیش را ببرد، در آمریکا در جاکسن پارک هفت میل دور از مرکز شیکاگو منعقد گردید، و این دوم اکسپوزیسیونی است که در ممالک ایالات متحده تشکیل یافت و تا آن زمان معرضی بدان خوبی و قشنگی و رونق تأسیس نشده بود. محوطه عمارات اکسپوزیسیون ۲۴۵ جریب و کلیه اراضی آن ششصد و شصت جریب که تقریباً چهار برابر آخرین اکسپوزیسیون فرانسه و مخارج آن شش میلیون لیره انگلیسی و از این جمله سه میلیون لیره ضرری بود که جمهوری امریکا متحمل گردید. بیست و هفت میلیون نفوس از اطراف و اکناف برای تماشای این معرض آمده بودند.

اکسپوزیسیون

از سال ۱۸۹۳ تا به حال دیگر اکسپوزیسیون در اروپ و آمریکا نشده و این اکسپوزیسیون

عمومی ۱۹۰۰ فرانسه علی التحقیق از جهت قشنگی و عمارت و وسعت اراضی و آراستگی بر تمام نمایشگاه‌های قبل مزیت دارد. محوطه عمارات این اکسپوزیسیون چهار صد و هفتاد جریب زمین است و در جنب آن سیصد جریب زمین دیگر است که برای نمایشگاه ماشین‌آلات و اسباب‌های راه آهن و دوچرخه و غیره که روی هم رفته اراضی این نمایشگاه هفتصد و هفتاد جریب می‌شود. هم قدری از این سیصد جریب اراضی برای نمودن ورزش و بازی‌های جمناستیک و قوچ بازی و خروس بازی و غیره معین گردیده است و هم قسمتی از این سیصد جریب حاوی رودخانه سن است که قایق‌های کوچک قشنگ در روی آن نمایان است. بعضی می‌گویند تماشا و سیر این سیصد جریب زیاده از داخل عمارات اکسپوزیسیون خواهد بود. در داخل شهر پاریس تمام اراضی‌شان دو مارس و «فرودر» و «اسپلاند دی انولید» و سواحل دو طرف رودخانه سن و مابین «شان دو مارس» و «کودی دولا کونسرد» پر از عمارات قشنگ اکسپوزیسیون است. قصر قدیم «باله دولاندیستری» را خراب کرده جایش خیابان قشنگی که از دو طرف درخت دارد ساخته‌اند و از خیابان «شانزه لیزه» داخل پلی می‌شود که تازه به اسم امپراطور الکساندر روس ساخته‌اند و هنوز پل از برای عبور و مرور اسب و کالسکه باز نشده است. در طرف راست این خیابان عمارتی است بسیار عالی که از برای نمایشگاه صنایع نفیسه از قبیل نقاشی و حجاری و غیره مشخص گردیده است و فی‌الواقع این عمارت دیدن دارد. انسان از صنایع بشری مبهوت می‌شود که خالق باری چه قدر در این مثنی خاک مزیت و برتری قرار داده است. هرگاه انسان دو روز در این عمارت گردش کند تمام اطاق‌های آن بتواند دید، و اگر در هر پرده نقاشی یک ماه تماشا کند از دیدن سیر نگردد و از این عمارت شخص می‌فهمد که در این عصر چه قدرها ترقی در صنایع و بدایع حاصل گردیده است. بعضی پرده‌های نقاشی چندان به استادی رنگ‌آمیزی شده که گویا روح دارد. آن‌چه در نظر من خیلی جلوه کرد پرده‌ای است بزرگ که در دهلیز عمارت جلو در آویخته‌اند. رئیس جمهوری با تمام وزرای خارجه ایستاده‌اند و رعایای مستملکات فرانسه از جلو رد می‌شوند. تماشای این پرده چشم را لذتی دیگرگون و روح را فرحی مخصوص می‌دهد. و در بعضی پرده‌های داخل عمارت جنگ‌های لویی چهاردهم و ناپلیون بزرگ را کشیده‌اند و فی‌الحقیقه میدان جنگ به خوبی مصور است و مثل این می‌ماند که پیاده و

سواره نظام در حرکتند. در مقابل این عمارت باز بنای کوچک دیگری است که محض نمایش پرده‌های کوچک و مجسمه‌های کوچک ساخته‌اند که آن‌ها نیز در درجه وسعت به حد کمال است و فی الواقع هر کس در این اوان به پاریس برود و این دو عمارت را نبیند زیارتش مقبول نباشد.

عمارت دول خارجه تماماً در ساحل یسار نهر سن و مابین «الما» و پلهای «انو الید» واقع است. از پل الکساندر که گذشتی نخستین عمارت دولت عثمانی است و بسیار قشنگ است. در میانه عمارات دول به ظاهر عمارت ایتالیا از تمام عمارات قشنگ‌تر و بهتر است و جلوه مخصوصی دارد.

اکسپوزسیون پاریس

اگرچه آنچه انسان در این نمایشگاه پاریس مشاهده می‌کند همه از بدایع حدیثه و صنایع نفیسه است و سیر و گردش در این نمایشگاه گویا سیر در تمام اقطار کره است، ولی بعضی چیزهاست که مخصوصاً نمایشی فوق‌العاده دارد و خیلی جاذب قلوب انسان می‌گردد، لهذا در این هنگام که می‌خواهم آنچه در اکسپوزسیون از اختراعات و مصنوعات دیده‌ام در پرورش برای اطلاع و علم آنان که دست رسی به سیر این معرض ندارند بنگارم. خوب است نخستین از آلات مصنوعه آن صحبت رود.

من جمله چیزهایی که چشم از مشاهده آن خیره و عقل مبهور شود کره‌ای است که آن را «کره بزرگ آسمانی» می‌نامند Grand Globe coh-ste ستونی که این کره را بدان سوار کرده‌اند بیست زرع ارتفاع دارد و بسیار ضخیم است و خود کره به شکل نارنج و قطرش تقریباً پنجاه زرع و سطح کره آبی رنگ و بروج و بعضی ستاره‌ها به آب طلا روی سطح آبی منقش شده است و طوری ساخته و تعبیه کرده‌اند که اشکال بروج و سیارات شبها با چراغ الکتریک روشن شود و نورش چشم را خیره نماید. در روی این کره که شصت زرع از زمین بلند است تخت گاهی نصب است که تماشاچیان برای گردش در کره و دیدن بعضی عمارات اکسپوزسیون به واسطه آلات مخصوصه الکتریک بر آن برآیند و فی الحقیقه اصل تماشا و تعجب در داخل کره است.

در داخل این کره، کره دیگری است که به منزله زمین باشد و آن کره بزرگ خارجی

که سطحش آبی رنگ و روی آن ستاره‌ها درخشان نمایان به مقام آسمان است و اگر شخص در روی کره داخلی که به منزله زمین است بنشیند و نگاه به فلک کند، فلکی واقعی مشاهده خواهد نمود که مهر او و خورشید صبح از آسمان یک دفعه طلوع کند و ظهر در وسط السماء آید. شب با خورشید حقیقی یک دفعه از انظار پنهان گردد در حقیقت به مخلوق آن طرف کره طلوع می‌نماید و بعد از سیصد و شصت و پنج روز کسری از برجی به برج دیگر درآید. و هم‌چنین ماه مانند ماه آسمان طلوع و غروب کند و بدر و هلال شود. و هم‌چنین است حال سایر سیارات در این کره مصنوعی، و کسوف و خسوف شمس و قمر به خوبی در آن نمایان است. عجب در اینجاست که کره داخل مانند زمین دو حرکت دارد که یکی دور محور می‌گردد که حرکت شبانه روزی است و دیگری حرکت سالیانه و اگر کسی صبر داشته باشد که داخل این کره یک سال بماند اغلب طلوع و غروب اجسام فلکی را به خوبی دیده از اوضاع آن مطلع خواهد گردید.

و این کره از دور هیولای غریبی و مانند کوهی بزرگ به نظر می‌آید و اگر در اطرافش برج ایفل و بعضی عمارات مرتفع نمی‌بود، از چندین میل مسافت دیده می‌شد. بلی قدرت صنعت است که این‌ها همه پدید آرد.

دیگر از چیزهای عجیبه این نمایشگاه (قصر دوربین Palais d'optique) است که در جنب برج ایفل ساخته‌اند و در این قصر دوربینی نصب کرده‌اند که خرد از مشاهده آن عبرت گیرد و در میانه اهالی پاریس معروف است که ماه را به فاصله یک متر به دهن دوربین نزدیک نماید. اگرچه این سخن قدری اغراق است ولی باید اجسام سماوی را به فاصله چهار پنج فرسخ در جلو چشم بیاورد.

طول این دوربین تقریباً هفتاد زرع ایران می‌شود و فقط پنجاه و شش هزار لیره قیمت شیشه و خرج سایر آلات این دوربین شده است و وزن آن تقریباً هشتاد خروار دیوان ایران می‌شود و چون حمل چنین دوربین با وجود آلات و اسبابهای تازه باز دشوار بوده مهندسین پس از مشورت‌های زیاد رأی داده‌اند که باید شیشه بزرگ دوربین متحرک نباشد زیرا شاید در ضمن حرکت بشکند و آینه بزرگی در یک طرف آن نصب کرده‌اند تا نور اجسام سماوی را جذب کرده در دوربین منعکس دارد. بدین وضع است که اول نور انجم در آینه متحرک که ذکر شد منعکس می‌شود و از آن‌جا در شیشه دوربین روی پرده

که داخل عمارت و عقب دوربین آویزان کرده‌اند عکس می‌اندازد، به طوری که هر چه آدم داخل عمارت باشند می‌توانند شکل اجسام سماوی را در روی این پرده به بینند و حاجت نیست که چشم به دوربین گذاشته بر آسمان نگاه کنند. قطعه قطعه آسمان را به همین نحو روی پرده منعکس کرده به تماشاچیان نشان می‌دهند. شیشه طرف جلو دوربین و زرش تقریباً دوازده خروار دیوان می‌شود. و مهندسین برای ریختن این شیشه زحمات فراوان برده‌اند و در شیشه حباب پیدا کرده و ضایع شده تا این دو شیشه به سلامت بیرون آمده است. پس از اتمام با ترن مخصوص او را به پاریس حمل کرده در شب برای این که به واسطه تردد آسیب به آن وارد نیاید بدین عمارت آورده نصب کرده‌اند. هر یک از هم‌وطنان محترم ما که می‌خواهند ماه و خورشید را در مسافت پنج فرسنگ به بینند و از نتیجه زحمات چندین ساله مهندسین فرانسه مطلع گردند اول این مشروحات را بخوانند و بعد قدم رنجه کرده به پاریس بروند آن‌چه نوشته‌ایم به رأی‌العین به بینند.

ژئوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

